

OBRAZ ŚWIATA ZAWARTY W DEKLARACJACH POLICJANTÓW ZAKWALIFIKOWANYCH NA LECZENIE PSYCHOTERAPEUTYCZNE

THE WORLDVIEW CONTAINED IN DECLARATIONS OF POLICE OFFICERS SCHEDULED FOR PSYCHOTHERAPEUTIC TREATMENT

Wydział Nauk o Zdrowiu UJ CM
Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa, Zakład Psychologii Zdrowia
Kierownik: dr hab. Marek Motyka

critical life events
The World Assumption
Scale
depression

Artykuł jest prezentacją wyników badań zrealizowanych przez Autora na grupie 80 policjantów służby czynnej rozpoczynających leczenie psychoterapeutyczne. Zastosowane metody badawcze (Skala Wydarzeń Życiowych, Skala Założeń Wobec Świata, Inwentarz Depresji Becka) posłużyły do sprawdzenia hipotez dotyczących związków pomiędzy okolicznościami towarzyszącymi pracy zawodowej, obrazem świata i tworzącymi go przekonaniami oraz występowaniem objawów zaburzeń depresyjnych.

Summary

Objectives. Appreciation the average level of assumptions of policemen enrolled to psychotherapy. Explanation of the difference in level of assumptions to take into consideration the work place. Appreciation the connections between the level of assumptions and depression.

Method. 80 police officers ($M_{age} = 40.81$; $SD = 5.54$; $M_{seniority} = 18.94$; $SD = 4.89$) at the top of psychotherapeutic treatment were once and individually completed set of the research questionnaires. In the present article, research results obtained with The Life Events Checklist, The World Assumptions Scale and Beck Depression Inventory were presented.

Results. The data indicated that a longstanding exposure with existential stressor has representations in the subjective worldview and world assumptions. The worldview of the depressive person is less benevolent. In the group of assumptions about the distribution of outcomes there are weak beliefs in the principle of justice and controllability. The assumptions about oneself as an agent of life events are partially complementary with early and to pertain to character weakness, weak belief in selfcontrollability and in luck.

Conclusions. The workplace's worldview may be generalized and to contain the general life's attitude. The World Assumptions Scale may serve as a basis to conversation with patient and to complement the knowledge about the direction of his therapy.

Wstęp

Powstała w latach 80. XX wieku teoria rozbitych założeń (Shattered Assumptions Theory of Trauma) Ronnie Janoff-Bulman [1, 2] jest jedną z wielu służących zrozumieniu zachowań człowieka przebywającego w sytuacji konfrontującej z podstawowymi aspektami jego egzystencji i naruszającej wewnętrzny spokój. Teoria korzysta z przypuszczenia, iż informacje pochodzące z rzeczywistości zewnętrznej gromadzone są w umyśle człowieka w postaci światopoglądu i uogólnionych przekonań. Zawarte w nich wiadomości zostały

zaczepnięte z kultury, religii, przypowieści i osobistych doświadczeń emocjonalnych człowieka, tworząc tzw. założeniowe modele świata [3]. Osobista wizja świata i siebie, upraszczając rzeczywisty obraz, ułatwia człowiekowi orientację, planowanie i skuteczne regulowanie własnych zachowań. Dzieje się tak, pomimo iż wspomniane modele nie istnieją w świadomości człowieka, są strukturami aktywowanymi automatycznie i ujawniającymi się w jego doświadczeniu i zachowaniu. Fundamentalne przekonania scalają wiedzę o życiu, czyniąc ją bardziej stabilną i odporną na wpływ wyjątkowych zdarzeń. Są psychologicznymi manifestacjami trzech potrzeb człowieka, ważnych dla zachowania wewnętrznego dobrostanu. Jest to potrzeba bezpieczeństwa, rozumiana przez Janoff-Bulman, jako przeświadczenie człowieka, że jest bezpieczny bez względu na wszystko, potrzeba ufności wynikająca z wiary w to, że podejmowane działania prowadzą do oczekiwanych rezultatów oraz potrzeba odporności wynikająca z przekonania, że rdzeń psychiczny człowieka nie poddaje się rozpadowi [2].

Janoff-Bulman skompletowała listę 8 fundamentalnych przekonań, tworzących trzy grupy. Pierwsza dotyczy przychylności świata przyrody oraz świata społecznego. Przekonania z drugiej grupy służą człowiekowi w zrozumieniu przyczyn pojawiania się negatywnych wydarzeń życiowych. Trzecią grupę tworzą przekonania wyjaśniające własny udział w zdarzeniach. Grupy mają nazwy: życzliwość świata, sensowność i wytłumaczalność zdarzeń oraz wartość własna. Nazwa trzeciej grupy jest nieco myląca. Przekonania ją tworzące są co prawda sądami na własny temat, lecz dotyczą wyłącznie sposobu, w jaki człowiek wyjaśnia zdarzenia, korzystając z wybranego aspektu siebie. Odnoszą się do tego, co robi oraz jaki jest pod względem charakteru i posiadania w życiu szczęścia.

Teoria zakłada komplementarność przekonań z drugiej i trzeciej grupy. Osoby z wiarą w sprawiedliwy świat mogą dysponować silnymi przekonaniami na temat dobroci własnego charakteru, ludzie przeświadczeni o możliwości kontrolowania zdarzeń wierzyć, iż podejmują działania zabezpieczające, a człowiek podkreślający rolę przypadku w życiu silnie wierzyć we własne szczęście. W rzeczywistości, zdaniem Janoff-Bulman, każde z wymienionych założeń współuczestniczy w różnym stopniu w procesie atrybucji przyczyn zdarzeń.

Treścią 8 przekonań jest: przeświadczenie, iż świat zjawisk naturalnych cechuje przewaga dobroci nad złem, świat społeczny zamieszkują ludzie z natury dobrzy, życzliwi i chętni do pomocy, obecność niekorzystnych wydarzeń w życiu człowieka jest skutkiem podjęcia błędnych i nieskutecznych działań zapobiegawczych, świat sprawiedliwie obdziela ludzi zdarzeniami, nagradzając za dobroć i szlachetność, życie człowieka nie jest wyłącznie uwarunkowane przez los i przypadek oraz przekonania o tym, że jest się dobrym z charakteru, ma się o sobie dobre zdanie i jest się z siebie zadowolonym, ma się w życiu szczęście, gdyż niekorzystne zdarzenia kończą się pomyślnie oraz potrafi się zabezpieczyć przed nieszczęściami i podejmować działania dla siebie pozytywne.

Teoria zakłada słabnięcie przekonań człowieka w następstwie zetknięcia się z niechcianym i wyjątkowym stresorem o charakterze egzystencjalnym, występującym nagle lub przewlekłe, a następnie ich odbudowę, a nawet udoskonalenie w trakcie zdrowienia. Zmiany przekonań wynikają z nagłości zdarzenia i jego dezintegrującego wpływu na rdzeń osobowy człowieka. Niespodziewana i wyjątkowa sytuacja wywołując może u człowieka lęk przed utratą życia i poczucie rozpadu modelu świata niepasującego do rzeczywistości.

Wśród objawów występujących u osób z trudnościami adaptacyjnymi po zajściu zdarzenia wymienia się również anhedonię, depresję i osamotnienie [1, 2].

Słuszność teorii pozostaje sprawą otwartą. Badania prowadzone w różnych paradygmatach (porównawcze, z próbą kontrolną, bez próby kontrolnej) nie dostarczyły do tej pory jednoznacznych wyników potwierdzających lub zaprzeczających przypuszczeniom Janoff-Bulman [4]. Doniesienia z ostatnich lat wskazują, że przekonania mogą pełnić funkcję mediatora pomiędzy zdarzeniami zaburzającymi wewnętrzny ład człowieka a obecnością objawów psychopatologicznych i jakością życia [5, 6]. Rodzi się pytanie o to, czy model może mieć zastosowanie wówczas, gdy kontakt z wyjątkowym stresorem jest efektem samodzielnej decyzji człowieka. Tak dzieje się np. w przypadku osób wykonujących zawody emergencyjne. Czy na podstawie odwzorowania fragmentu rzeczywistości ukształtowanego w trakcie życia zawodowego człowieka można stworzyć subiektywną teorię całego świata? Czy tak powstały obraz świata przewiduje występowanie objawów zaburzeń psychicznych?

Chcąc odpowiedzieć na postawione pytania — przeprowadzono badanie w grupie policjantów służby czynnej, a zarazem pacjentów rozpoczynający 6-tygodniowy turnus leczenia na Dziennym Oddziale Psychoterapii MSW. W artykule zawarto wyniki pochodzące z części przeprowadzonych badań. Dla uproszczenia wyводу skupiono się wyłącznie na omówieniu zależności występujących pomiędzy: wiekiem, stażem i miejscem pracy, rozpowszechnieniem zdarzeń wyjątkowo stresogennych, fundamentalnymi przekonaniami i objawami depresyjnymi.

Z badań przeprowadzonych w Polsce przez Bogdana Dudka [za: 7] wiadomo, iż 62% policjantów podczas pełnionej służby uczestniczy w dramatycznych wydarzeniach, będąc świadkami urazów i śmierci innych osób, jest narażonych na makabryczne widoki, zagrożenie własnego życia i życia kolegów. Miejscem pracy szczególnie obciążającym emocjonalnie jest wydział kryminalny. Specyfika pracy powoduje, iż policjanci tam pracujący najczęściej stykają się z przypadkami skrajnego cierpienia drugiego człowieka wywołanego celowym działaniem innych ludzi, nawet bez wyraźnych powodów, cierpienia niezawinionego i często nie do przewidzenia. Wykonywana praca naraża ich na kontakt z osobami nastawionymi wrogo, uciekającymi od odpowiedzialności, na przebywanie w warunkach uciążliwych fizycznie, pracę niespodziewaną i w osamotnieniu. Policjant kryminalny widzi świat zniekształcony przez celowe zło i nieszczęśliwy przypadek. Większość policjantów zatrudnionych w wydziale kryminalnym uczestniczy w działaniach bezpośrednich, mniej w pracach administracyjnych, co zwiększa ryzyko osobistej ekspozycji na działanie stresorów.

Policjanci w odróżnieniu od innych grup zawodowych zgłaszają więcej zaburzeń somatycznych i nerwicowych, natomiast pracujący w wydziale kryminalnym uzyskują jedne z najgorszych wyników oceny ogólnego stanu zdrowia, w tym: obecności objawów niepokoju, bezsenności i depresji oraz występowania zaburzeń codziennego funkcjonowania [7].

Problem badawczy, cele oraz hipotezy badawcze

W badaniu podjęto zagadnienie wpływu okoliczności towarzyszących wykonywanej pracy zawodowej na postać przekonań na temat siebie, świata i innych ludzi. Tak sfor-

mułowany problem zawężono do grupy zawodowej policjantów, będących jednocześnie pacjentami oddziału psychoterapii. Badanie służyło trzem celom. Pierwszym było określenie średniego poziomu przekonań policjantów skierowanych na psychoterapię. Drugim — wyjaśnienie różnic w poziomie przekonań, jaki wpływ na ich poziom ma miejsce i charakter pracy? Trzecim zaś — uzyskanie odpowiedzi na pytanie o związek poziomu przekonań z nasileniem objawów depresyjnych. Przeprowadzony pomiar służył weryfikacji następujących hipotez.

Hipoteza I. Poziom fundamentalnych przekonań policjantów kryminalnych jest istotnie niższy od poziomu przekonań policjantów zatrudnionych w wydziale prewencji i ruchu drogowego.

Hipoteza II. Mniejsza siła przekonań współwystępuje z większym nasileniem objawów depresyjnych.

Material

Osoby badane

W badaniu uczestniczyło 80 mężczyzn — policjantów czynnej służby. Wszystkie osoby miały postawione diagnozy psychiatryczne z kręgu zaburzeń nerwicowych, związanych ze stresem i pod postacią somatyczną. Osoby te pracowały w trzech wydziałach: kryminalnym, prewencji i ruchu drogowego. W wydziale kryminalnym zatrudnionych było 26 badanych ze średnią wieku 40,48 roku ($SD = 6,16$) i stażem pracy 18,61 roku ($SD = 5,29$). W wydziale policji drogowej pracowało 26 badanych ze średnią wieku 41,38 roku ($SD = 5,47$) i stażem pracy 18,85 roku ($SD = 5,15$). W wydziale prewencji pracowało 28 badanych ze średnią wieku 40,67 roku ($SD = 5,13$) i stażem pracy 19,42 roku ($SD = 4,32$). Grupy nie różniły się w sposób istotny ze względu na wiek życia i staż pracy. Dla 43,75% badanych pobyt w oddziale psychoterapii był pierwszy, 25% drugi, 22,5% trzeci, a 8,75% czwarty, jednak ilość hospitalizacji nie różnicowała statystycznie grup ze względu na zastosowane zmienne.

Zastosowane narzędzia badawcze

W celu sprawdzenia okoliczności towarzyszących pracy zawodowej badanych policjantów, czy rzeczywiście charakteryzuje ją występowanie zdarzeń szczególnie negatywnych i wyjątkowych, zastosowano przetłumaczoną na język polski i zaadaptowaną na potrzeby badania Listę Wydarzeń Życiowych (Life Events Checklist) [8]. Jest to kwestionariusz samoopisowy pozwalający na ocenę rozpowszechnienia 16 stresogennych wydarzeń, których obecność łączy się z występowaniem zaburzeń pourazowych oraz jednego bardzo stresującego zdarzenia lub przeżycia. Narzędzie bada rozpowszechnienie takich zdarzeń, jak: katastrofy naturalne, pożary i eksplozje, wypadki komunikacyjne i inne poważne wypadki, kontakt z substancjami toksycznymi, napady fizyczne i z użyciem broni, przemoc seksualna w różnych postaciach, walka zbrojna lub przebywanie na obszarze objętym walką, uwięzienie, wystąpienie zagrażającej życiu choroby lub urazu fizycznego, doświadczenie poważnego ludzkiego cierpienia, zranienia, krzywdy, niespodziewanej lub gwałtownej śmierci. Badany ocenia rodzaj ekspozycji na zdarzenie za pomocą 5-punktowej skali nominalnej: 4 — przydarzyło mi się, 3 — byłem świadkiem, 2 — słyszałem o tym, 1 — nie

jestem pewien, 0 — nie dotyczy mnie. Kwestionariusz zaadaptowano tak, aby osoby badane wypowiadały się na temat sytuacji obecnych wyłącznie w pracy zawodowej. Wewnętrzna spójność wyliczona za pomocą współczynnika alfa Cronbacha dla wszystkich pozycji skali wyniosła 0,69 (alfa Cronbacha stand. 0,70).

Do pomiaru fundamentalnych przekonań wykorzystano Skalę Założeń Wobec Świata — zaadaptowany do warunków polskich kwestionariusz World Assumptions Scale [9]. Narzędzie bada siłę 8 fundamentalnych przekonań wg typologii Janoff-Bulman, dostarczając wyników sumarycznych oddzielnie dla każdego z nich. Istnieje również możliwość wyliczenia sumy lub średniej dla każdej z trzech grup przekonań. Wynik można przedstawić także w postaci sumy wszystkich przekonań. Zgodność wewnętrzna skali wyrażona za pomocą współczynnika alfa Cronbacha wyniosła 0,86 (alfa Cronbacha stand. 0,86).

Poziom depresji oszacowano za pomocą Inwentarza Depresji Becka (BDI). Kwestionariusz jest jednym z najczęściej stosowanych narzędzi służących do pomiaru występowania i nasilenia objawów depresji zgodnie z poznawczym modelem depresji Aarona Becka [10]. Zgodność wewnętrzna skali wyrażona za pomocą współczynnika alfa Cronbacha wyniosła 0,87 (alfa Cronbacha stand. 0,88).

Zastosowane procedury badawcze

W badaniu zastosowano procedurę ewaluacyjną oraz korelacyjną. Materiał empiryczny uzyskano drogą indywidualnego i jednorazowego pomiaru zmiennych za pomocą zbioru kwestionariuszy w trakcie pierwszego tygodnia pobytu policjantów w oddziale. Otrzymane dane opracowano statystycznie na pomocą programu Statistica 10.0. W analizie statystycznej posłużono się parametrycznymi i nieparametrycznymi testami istotności różnic, współczynnikiem korelacji r Pearsona oraz testem F Snedecora celem ustalenia istotności analizy regresji wielokrotnej.

Wyniki

Hipoteza I. Poziom fundamentalnych przekonań policjantów kryminalnych jest istotnie niższy od poziomu przekonań policjantów zatrudnionych w wydziale prewencji i ruchu drogowego.

Prezentację wyników rozpoczynają informacje na temat rozpowszechnienia zdarzeń wyjątkowo stresogennych w badanej grupie. Zdarzeniem zgłoszonym najczęściej przez badanych policjantów było uczestniczenie w wypadku komunikacyjnym (93,75% badanych). 85% badanych doznało poważnego cierpienia psychicznego, 81,25% uczestniczyło w bardzo stresującym zdarzeniu, 80% uczestniczyło w pożarze lub wybuchu, 76,25% doznało zagrażającej życiu choroby lub urazu fizycznego, 74% było ofiarą napadu fizycznego, 73% było świadkiem poważnego zranienia i krzywdy drugiego człowieka, 70% uczestniczyło w katastrofie naturalnej, 63,75% było świadkami niespodziewanej i gwałtownej śmierci drugiego człowieka, 58% uczestniczyło w poważnym wypadku w pracy, 49% doświadczyło niespodziewanej śmierci osoby sobie znanej, 38% było ofiarą napadu z użyciem broni, 36% doświadczyło kontaktu z substancjami toksycznymi, 16% przebywało w obszarze objętym walką zbrojną, 5% było ofiarami przemocy seksualnej oraz innych niechcianych doświadczeń seksualnych, 5% było uwięzionych jako zakładnicy.

Ze względu na nierównoliczne grupy badawcze oraz fakt, iż zmienna mierzona była na skali porządkowej zastosowano test χ^2 dla prób niezależnych. Analiza wykazała, iż nie da się stwierdzić związku pomiędzy miejscem pracy a większym rozpowszechnieniem określonego typu stresora spośród wymienionych w kwestionariuszu LEC poza jednym wyjątkiem. Policjanci zatrudnieni w wydziałach: kryminalnym i ruchu drogowego częściej uczestniczyli w wypadkach komunikacyjnych ($\chi^2 = 6,393$; $df = 2$, $p < 0,041$).

Średnie nasilenie objawów depresyjnych w całej badanej grupie wyniosło 18,56 pkt (SD = 8,52, zakres: 1–37), przyjmując poziom łagodnej depresji. Rozkład wyników miał postać normalną ($\chi^2 = 36,32$; $df = 32$; $p < 0,05$). Policjanci zatrudnieni w wydziale kryminalnym zadeklarowali większe nasilenie objawów niż zatrudnieni w wydziale prewencji ($Z_{popraw} = 1,94$; $p < 0,05$; $N_{kryminalni} = 26$; $N_{prewencja} = 28$; $M_{kryminalni} = 20,19$; SD = 8,37; $M_{prewencja} = 15,89$; SD = 7,74).

Średnia siła przekonań w badanej grupie wyniosła 113,87 pkt (SD = 17,32), a rozkład miał postać normalną ($\chi^2 = 27,50$; $df = 42$, $p < 0,05$) Zgodnie z tymczasowymi normami opracowanymi dla mężczyzn zdrowych (N = 374; M = 132,78; SD = 18,32; zakres: 81–188) jest to rezultat w granicach 3. stena.

Celem oceny istotności różnic w wynikach uzyskanych przez osoby pochodzące z trzech wydziałów posłużono się testem U Manna-Whitneya oraz testem t-Studenta. Przekonania osób pracujących w wydziale prewencji i policji drogowej miały podobną siłę. Istotne różnice wystąpiły w przypadku osób zatrudnionych w wydziale kryminalnym. Tabela nr 1 przedstawia średnie wartości przekonań, istotność różnic oraz wielkość efektu różnicy średnich wyliczone dla policjantów zatrudnionych w wydziale kryminalnym oraz dwóch pozostałych grupach badanych. W tabeli znajdują się przekonania, których wartości w badanych grupach różniły się między sobą w sposób istotny.

Przekonania zadeklarowane przez policjantów kryminalnych były słabsze od pozostałych badanych. Różnice dotyczyły sumy wszystkich przekonań oraz sumy przekonań tworzących grupę „życzliwość świata przyrody i ludzi”. Osoby z badanej grupy przedstawiły mniej przychylny obraz świata, a jako przyczyny negatywnych zdarzeń wskazały słabnięcie zasady sprawiedliwości. Swój udział w zachodzących zdarzeniach tłumaczyły niepodejmowaniem przez siebie właściwych działań zapobiegawczych (samokontrola).

Hipoteza II. Mniejsza siła przekonań współwystępuje z większym nasileniem objawów depresyjnych

Ocenę powiązań występujących pomiędzy siłą fundamentalnych przekonań a objawami depresyjnymi przeprowadzono za pomocą analizy korelacji r Pearsona (tabela nr 2). Związki okazały się istotne i umiarkowanie silne w przypadku 4 przekonań, a korelacja miała postać negatywną. Najsilniejsza relacja dotyczyła 2 przekonań. Pierwsze wyjaśnia obecność zdarzeń negatywnych charakterem człowieka (własna wartość), drugie posiadaniem w życiu szczęścia. Dwa pozostałe przekonania dotyczyły przychylności świata. Nie zanotowano żadnych związków pomiędzy objawami depresyjnymi a zasadami dotyczącymi dystrybucji zjawisk na świecie (kontrola, sprawiedliwość, przypadek). Objawy depresyjne okazały się bardziej związane z tym, jak człowiek realizuje postulaty wyjaśniające obecność negatywnych zdarzeń niż ze stosowanymi zasadami atrybucji.

Warto zwrócić uwagę na wiele wzajemnych korelacji występujących w obrębie przekonań. Wyniki w przypadku jednej pary założeń potwierdziły przypuszczenie o komple-

Tabela 1. Średnie wartości przekonań, istotność różnic i siła różnicy z uwzględnieniem wydziału pracy

Zmienna	Wydział kryminalny N = 26		Wydział prewencji N = 28		Z popraw.	Istotność	
	M	SD	M	SD			
Sprawiedliwość	11,80	2,93	13,92	3,24	2,178	0,028*	
Kontrola	14,07	3,91	16,00	3,38	1,84	0,06	
Samokontrola	15,11	2,85	16,96	3,07	2,218	0,026*	
Suma życzliwości świata przyrody i ludzi	26,80	8,71	31,17	6,56	2,080	0,037*	
Suma przekonań	106,58	21,90	118,17	13,83	1,91	0,05*	
	Wydział kryminalny N = 26		Wydział policji drogowej N = 26				
	M	SD	M	SD	t	Istotność	d Cohena
Życzliwość świata przyrody	13,26	5,44	16,26	3,49	2,37	0,021*	0,66

* $p < 0,05$

mentarności w występowaniu przekonań na temat świata i siebie. Osoby z silną wiarą w kontrolowalność zdarzeń negatywnych równie silnie wierzyły w to, że same podejmują działania zapobiegawcze ($r = 0,439$; $p < 0,01$). Podobnego związku nie zanotowano w parach utworzonych przez zasady sprawiedliwości i przypadkowości. Natomiast osoby przeświadczone o zdolności człowieka do kontrolowania negatywnych zdarzeń miały jednocześnie silne przekonanie dotyczące drugiego rodzaju założeń: wiary w sprawiedliwy świat ($r = 0,480$; $p < 0,01$). Ich przeświadczenie można wyrazić stwierdzeniem: nieszczęściom da się zapobiec, podejmując odpowiednie działania, zgodne z zasadą z bycia dobrym człowiekiem.

Badani, którzy uznali, że świat jest dla nich przychylny, uważali również, że zdarzenia negatywne można uprzedzić działaniami zapobiegawczymi lub wyjaśnić zasadą sprawiedliwości, za czym szła bardziej pozytywna ocena własnego charakteru i wiara w posiadanie w życiu szczęścia.

Więszemu rozpowszechnieniu zdarzeń zawierających stresory egzystencjalne towarzyszyły objawy depresyjne.

Aby lepiej poznać związki występujące pomiędzy badanymi zmiennymi, pogrupowano wyniki pochodzące od osób o podobnym stopniu nasilenia objawów depresyjnych. Posłużono się normami opracowanymi przez Parnowskiego i Jernajczyka [10]. Wyodrębniono

Tabela 2. **Macierz współwystępowania zmiennych niezależnych z objawami depresyjnymi**

Zmienne	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Depresja	-									
2. Życzliwość świata przyrody	-0,300**	-								
3. Życzliwość ludzi	-0,318**	0,682**	-							
4. Własna wartość	-0,574**	0,385**	0,243*	-						
5. Szczęście w życiu	-0,485**	0,455**	0,313**	0,494**	-					
6. Samo-kontrola	-0,014	0,190	0,168	0,334**	0,320**	-				
7. Kontrola	0,013	0,356**	0,336**	0,187	0,365**	0,439**	-			
8. Sprawiedliwość	0,061	0,341**	0,160	0,006	0,261*	0,283*	0,480**	-		
9. Przypadek	-0,144	0,214	0,282*	0,208	0,017	-0,241*	0,104	-0,059	-	
10. Zdarzenia stresogenne	0,297**	0,006	0,069	-0,187	0,016	0,164	0,159	0,144	-0,048	-

* $p < 0,05$ (dwustronnie); ** $p < 0,01$ (dwustronnie)

trzy nierównoliczne grupy: osoby bez oznak depresji (22,5%), osoby z oznakami depresji w postaci łagodnej (61,25%) i osoby z objawami depresji o umiarkowanie ciężkim nasileniu (16,25%). Zastosowanie testu Kruskala-Wallisa potwierdziło istotność różnic międzygrupowych w stopniu nasilenia objawów depresyjnych ($k = 58,581$; $df = 2$; $p < 0,000$). Dla każdej z grup wyliczono średnie wartości fundamentalnych przekonań. Uzyskane średnie porównano ze sobą, a następnie wyliczono istotność różnic między średnimi za pomocą jednoczynnikowej analizy wariancji dla grup niejednoczynnikowych. Różnica siły przekonań pacjentów bez objawów depresji i pacjentów z objawami nasilonymi umiarkowanie ciężko była duża ($k(2,77) = 7,938$, $p < 0,01$) (patrz tabela 3).

Uzyskane wyniki częściowo potwierdziły słuszność postawionej hipotezy. Siła przekonań w grupie osób bez objawów depresji była wyższa i mieściła się w przedziale 5. stena, osób z grupy z objawami o łagodnym i umiarkowanie ciężkim nasileniu była niższa, na poziomie 3. stena. Obraz świata pacjentów depresyjnych charakteryzowało słabsze przeświadczenie na temat życzliwości, chęci pomagania i dobroci innych ludzi. W wyjaśnianiu zdarzeń pacjenci korzystali z przeświadczenia o ułomności własnego charakteru i braku szczęścia w życiu. Przekonania dotyczące kontroli zdarzeń negatywnych, sprawiedliwości i przypadkowości nie różniły się w badanych grupach.

Tabela 3. Istotność różnic pomiędzy badanymi zmiennymi niezależnymi ze względu na nasilenie objawów depresyjnych w badanej grupie

Zmienna	Brak oznak depresji N = 18		Łagodnie nasilona N = 49		Umiark. ciężko N = 13		df	k	Istotność
	M	SD	M	SD	M	SD			
Życzliwość świata przyrody	17,77	4,35	14,48	4,21	14,00	4,96	2	5,532	0,063
Życzliwość ludzi	16,72	3,04	14,00	3,43	14,07	3,14	2	7,881	0,01**
Kontrola zdarzeń negatywnych	16,33	2,89	14,79	3,89	16,30	3,88	2	1,766	0,414
Sprawiedliwość	13,16	3,71	13,32	3,76	13,46	3,92	2	0,177	0,915
Przypadkowość	14,00	3,80	11,89	2,98	12,07	4,69	2	2,986	0,225
Własna wartość	19,38	3,10	15,61	2,85	12,92	4,23	2	21,363	0,000***
Szczęście	12,66	2,76	10,89	2,66	7,84	2,67	2	17,212	0,000***
Kontrola własnego zachowania	15,88	4,02	16,28	2,55	16,15	3,15	2	0,318	0,853
Życzliwość świata i ludzi	34,41	7,18	28,56	6,87	28,07	7,47	2	7,072	0,029*
Sensowność i wytłumaczalność	43,00	6,38	40,26	7,14	41,84	9,50	2	2,050	0,359
Wartościowość człowieka	48,06	7,86	42,86	6,11	36,92	7,95	2	15,360	0,000***
Suma SZWŚ	125,94	15,80	111,30	14,82	106,84	21,06	2	7,938	0,01**
Suma BDI	7,27	3,44	19,16	3,98	31,92	3,47	2	58,581	0,000***
Obecność zdarzeń stresogennych	36,64	7,60	40,52	7,83	43,69	8,84	2	5,300	0,071

*p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001.

Uwaga: odpowiedzi na temat przekonania „przypadkowość” są odwrotnie kodowane, stąd niższy wynik wskazuje na większą siłę przekonania.

Chcąc oszacować udział zmiennych w wyjaśnianiu zmienności objawów depresyjnych, przeprowadzono hierarchiczną analizę regresji liniowej wg selekcji postępującej. Ponieważ wiek, staż pracy, miejsce zatrudnienia i ilość hospitalizacji nie różnicowały badanych osób, pominięto je, pozostawiając następujące predyktory: obecność zdarzeń stresogennych i traumatyzujących oraz 8 przekonań na temat świata, ludzi i siebie. Otrzymano model zawierający 5 predyktorów, które wyjaśniły 50% zmienności zmiennej zależnej (skorygowane R^2 wyjaśniało 46,2% zmienności). Model był dobrze dopasowany do danych, lepiej niż średnie wartości przewidywane zmiennej zależnej. Między predyktorami nie

Tabela 4. Podsumowanie modelu z 5 predyktorami. Zmienna zależna: BDI

	Zmienna	Beta	R	Skor. R^2	Zmiana R^2	F zmiany	Istotność
Model 1	własna wartość	-0,573**	0,573	0,321	0,329	38,31	0,0000***
Model 2	własna wartość	-0,442***	0,619	0,367	0,054	6,71	0,011**
	szczęście	-0,266**					
Model 3	własna wartość	-0,501***	0,663	0,417	0,056	7,65	0,007**
	szczęście	-0,318**					
	kontrola własnego zachowania	0,255**					
Model 4	własna wartość	-0,443***	0,685	0,441	0,031	4,34	0,041*
	szczęście	-0,336**					
	kontrola własnego zachowania	0,211*					
	zdarzenia stresogenne	0,184*					
Model 5	własna wartość	-0,421***	0,705	0,462	0,026	3,92	0,05*
	szczęście	-0,295**					
	kontrola własnego zachowania	0,217*					
	zdarzenia stresogenne	0,199*					
	życzliwość ludzi	-0,173*					

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

występowała współliniowość $F_{(5,74)} = 14,58$, $p < 0,0000$; błąd std. estymacji 5,77. W tabeli nr 4 przedstawiono uzyskane modele.

Siła czterech spośród ośmiu fundamentalnych przekonań w sposób istotny wpłynęła na poziom objawów depresyjnych. Były to 3 przekonania tworzące grupę wartość własna: wiązanie zdarzeń z własnym ułomnym charakterem, niepodejmowanymi działaniami zapobiegawczymi oraz brakiem szczęścia w życiu. Czwartym przekonaniem była niewiara w życzliwość i dobroć innych ludzi, natomiast piątą zmienną wyjaśniającą ekspozycja na zdarzenia stresogenne i traumatyzujące.

Omówienie wyników

I hipoteza badawcza stanowiła, że warunki pracy zawodowej mogą generalizować się u osoby zatrudnionej w postaci przekonań budujących obraz całego świata i służących wyjaśnianiu przyczyn zachodzących zdarzeń. Zwłaszcza jeśli praca konfrontuje człowieka z zasadniczymi zagadnieniami egzystencjalnymi, takimi jak: kruchość życia ludzkiego, odpowiedzialność za własne czyny, kontrola i jej brak, przychylność świata. Przeprowadzone badanie wykazało, iż obraz rzeczywistości u policjantów czynnych zawodowo i wymagających leczenia psychoterapeutycznego charakteryzował się występowaniem przekonań o sile poniżej średniej dla grupy mężczyzn zdrowych. Różnica wystąpiła w zakresie 1–1,5 odchylenia standardowego (9% populacji, 3. sten). Przekonania policjantów kryminalnych były jeszcze słabsze (na granicy 3. i 2. stena). Wyniki wskazują na obecność negatywnej wizji świata, w której obowiązują atrybucje odmienne niż typowe dla mężczyzn zdrowych.

Grupa policjantów kryminalnych była bardziej pewna, że życie niesprawiedliwie obdziela ludzi zdarzeniami, a człowiek nie dostaje od życia tego, na co zasługuje (bycie dobrym z charakteru nie chroni przed nieszczęściami). W przypadku tego przeświadczenia policjanci byli zgodni w opiniach. Przeważały deklaracje o braku możliwości kontrolowania przez człowieka zdarzeń negatywnych, ich uprzedzania skutecznymi działaniami zaradczyimi. Naturalną konsekwencją była słaba wiara w podejmowanie przez siebie działań zapobiegawczych i skutkujących korzystnymi rezultatami (byli w tym bardzo zgodni).

Jeśli obraz świata nie pozwala na wyjaśnianie obecności zdarzeń zgodnie z zasadą sprawiedliwości (każdy dostaje od życia tyle, na ile sobie zasłużył) i kontroli (każdy skutek ma swoją przyczynę), to czy jest jeszcze inna możliwość? Teoria Janoff-Bulman uwzględniła wiarę w los i przypadek. I tak też stało się w badanej grupie. Aczkolwiek różnice występujące w sile przekonania na temat losowej dystrybucji zdarzeń negatywnych w grupie osób depresyjnych i bez objawów depresji nie były statystycznie istotne, to jednak osoby z objawami depresji były bardziej skłonne wierzyć w los (silniejsza wiara w przypadkowość) w porównaniu z pozostałymi kolegami. Przecenianie roli przypadku w wyjaśnianiu przyczyn zachodzących zdarzeń czyni człowieka bardziej bezradnym, co sprzyja przyjmowaniu postawy rezygnacyjnej i przekonaniu o większej podatności na uraz [1]. Jak zauważa Janoff-Bulman, człowiek silnie wierzący w przypadek nie traktuje zasady kontroli i sprawiedliwości jako wyjaśniających przyczyny zdarzeń. Uważa, że nie istnieje nic co może zrobić lub jakim być, aby zapobiec nieszczęściom [1, s. 119]. Jeśli jednak zasadę losowej dystrybucji zdarzeń uzupełni silna wiara w życzliwość świata, poczucie wzmożonej podatności na uraz będzie słabsze. Wiary tej, niestety, zabrakło w badanej grupie policjantów.

Z drugiej strony przecenianie roli przypadku pozwala stworzyć obraz rzeczywistości, w którym powstaje miejsce na niezawinioną krzywdę, niewytłumaczalne zło i nieszczęścia nie do przewidzenia. Jeśli idą za tym słabsze przekonanie na temat przychylności świata i mniejsza wiara w to, że mimo wszystko dobro przeważa nad złem, a ludzie są z natury życzliwi, wówczas powstaje negatywna wizja świata napędzająca depresyjne myśli.

Stawiając II hipotezę badawczą oczekiwano, iż słabsze przekonania występować będą częściej u osób z rozpoznaniem silniejszych objawów depresyjnych. Przypuszczenia okazały się prawdziwe w przypadku 4 spośród 8 fundamentalnych przekonań. Znormalizowana

wartość przekonań całej grupy badanych policjantów przyjęła poziom 5. stena, a wyniki osób z objawami depresji były o 2 steny niższe od średniej dla mężczyzn zdrowych.

W obrazie świata pacjentów depresyjnych górowało przekonanie o tym, że ludzie nie są tak dobrzy, życzliwi, chętni do pomocy, jak sądzą osoby bez objawów depresji. W wypadku tego przekonania osoby depresyjne były bardzo zgodne. Kolejna różnica dotyczyła zdecydowanie słabszego zdania o sobie i zadowolenia z siebie. W tym wypadku grupa osób depresyjnych nie była zgodna, nie wszyscy spośród niej byli jednakowo niezadowoleni z tego, jakimi są ludźmi. Trzecim przekonaniem zdecydowanie słabszym u pacjentów depresyjnych było przeświadczenie o szczęśliwym zakończeniu niepomyślnych zdarzeń, które pojawiły się w ich życiu. Zgodność opinii na ten temat była podobna zarówno u pacjentów depresyjnych, jak i u tych bez objawów depresji. W badanej grupie depresyjnych policjantów ujawniła się nieprzyjemna wizja świata, w którym negatywne zdarzenia nie mają pozytywnych zakończeń. W opiniach na własny temat przeważały wstyd i dyssatisfakcja z tego, jakimi są ludźmi. Ponieważ przekonania osób najbardziej depresyjnych cechowały się największym zróżnicowaniem, można przyjąć, iż zależności łączące stresogenne zdarzenia, fundamentalne przekonania i objawy depresyjne są bardziej złożone. Wydaje się również, iż poznawaniu obrazu świata sprzyja bardziej zindywidualizowane podejście niż badania grupowe.

Wnioski

Uzyskane dane ukazujące wzajemną relację występującą pomiędzy zdarzeniami zawierającymi stresory egzystencjalne, fundamentalnymi przekonaniami i objawami depresyjnymi okazały się zgodne z literaturą. Przegląd badań ujawnia występowanie słabych, choć istotnych negatywnych związków pomiędzy siłą przekonań a objawami depresyjnymi i lękowymi [4]. Gray z zespołem [8] w badaniach służących walidacji inwentarza LEC, przeprowadzonych w grupie 131 weteranów wojennych, zaobserwował związek występujący pomiędzy ekspozycją na negatywne wydarzenia życiowe a objawami depresji na poziomie $r = 0,32$ ($p < 0,01$), natomiast objawami lękowymi na poziomie $r = 0,27$ ($p < 0,01$). Podobnie Wang [11] badający predyktory występowania zaburzeń depresyjnych w grupie 119 oficerów policji (M wieku = 26,7 lat; SD = 4,1; mężczyźni 86,6%, brak informacji o miejscu pracy) wyliczył poziom korelacji pomiędzy objawami depresyjnymi a rozpowszechnieniem negatywnych wydarzeń życiowych $r = 0,252$ ($p < 0,01$) oraz przekonaniami na temat wartości własnej $r = -0,381$ ($p < 0,01$).

Rodzi się pytanie o to, jaki obraz świata lepiej zabezpiecza człowieka przed występowaniem problemów adaptacyjnych, zaburzeń psychicznych, a nawet trwałych zmian osobowości w następstwie działania wyjątkowo negatywnego stresora. W literaturze nie ma zgody co do tego, czy silne przekonania są zasobem człowieka stykającego się z wyjątkowo negatywnymi zdarzeniami życiowymi, czy ryzyko ich rozpadu, a tym samym wystąpienia problemów adaptacyjnych jest u nich większe niż w przypadku osób mających przekonania bardziej wyśrodkowane. Są wyniki badań wskazujące, iż osoby z silną wiarą w sprawiedliwy świat, świat, w którym występują stabilne i przewidywalne powiązania między zdarzeniami, przekonane o tym, że potrafią kontrolować zdarzenia w swoim życiu, mają większe problemy adaptacyjne [12]. Istnieją również wyniki przeciwne. W badaniach

Wang z zespołem [13] sprawdził skuteczność interwencji o charakterze prewencyjnym, których celem było wzmocnienie zasobów osobowych w grupie 233 oficerów policji. We wnioskach z badań longitudinalnych stwierdzono, iż wzrost siły przekonań na temat przychylności świata oraz udziału własnego zachowania w zachodzących zdarzeniach był powiązany z niższym poziomem nasilenia objawów potraumatycznych w ciągu dwóch kolejnych lat służby. Także Brown [14] zauważa, że silna wiara w sprawiedliwy świat obniża prawdopodobieństwo doświadczania objawów stresu u brytyjskich policjantów. Jest również trzeci punkt widzenia. Uważa się, że policjanci w toku służby obojętnieją na psychiczny wpływ zdarzeń. Powtarzające się sytuacje dokonują erozji wcześniejszych przypuszczeń i powodują powstanie bardziej negatywnego obrazu świata [15]. Jest on mniej podatny na rozbitcie, gdyż minimalizuje rozbieżność pomiędzy reprezentacją świata a rzeczywistością.

Być może to wyjaśnienie najlepiej pasuje do wyników badań opisanych w artykule. Zdaniem Foa [16] bardziej niż treść przekonań istotna jest elastyczność, sądy sztywne współwystępują z objawami zaburzeń pourazowych. Przeświadczenia obecne u człowieka przed zajściem zdarzenia, powstałe w jego trakcie oraz po zakończeniu wchodzą we wzajemne interakcje, wzmacniając negatywne emocje.

Czy zatem teoria rozbitych założeń może być stosowana do badania i terapii osób niebędących wyłącznie mimowolnymi ofiarami zdarzeń skrajnie urazowych i doświadczających z tego powodu zaburzeń psychicznych? W artykule celowo starano się nie używać terminu stresor traumatyzujący, zastępując go terminem stresor egzystencjalny. Czy istnieje możliwość zastosowania teorii również wobec osób doświadczających kryzysów egzystencjalnych, kryzysów choroby, objawów zespołu wypalenia zawodowego i innych stanów o charakterze reaktywnym? Obecnie trudno jest o zdecydowaną odpowiedź na tak postawione pytanie. Niemniej jednak przedstawione w artykule wyniki nie są odosobnione. W badaniu porównawczym przeprowadzonym w grupie 30 pielęgniarek kardiologicznych pracujących zawodowo na oddziale obciążonym dużą śmiertelnością pacjentów (M wieku = 42,9 roku; SD = 7,87; M stażu pracy = 21,9 roku; SD = 8,94) uzyskano następujące wyniki pomiaru siły przekonań [17]. Pielęgniarki kardiologiczne w porównaniu z grupą 256 koleżanek niepracujących w podobnych oddziałach ujawniły zdecydowanie słabsze przekonanie na temat życzliwości ludzi (d Cohena = 0,81), zdolności człowieka do kontrolowania zdarzeń negatywnych drogą podejmowania działań uprzedzających (d Cohena = 0,47) oraz zdecydowanie silniejsze przekonanie o roli przypadku w życiu człowieka (d Cohena = 1,09). Obraz świata społecznego w badanej grupie pielęgniarek jawi się jako mniej przyjazny, a zdarzenia w nim występujące mniej poddające się kontroli, gdyż przypadkowe. Wśród przeświadczeń dotyczących własnego udziału w zachodzących zdarzeniach pielęgniarki kardiologiczne zgłosiły zdecydowanie słabszą ocenę swojego charakteru (d Cohena = 1,64), słabszą wiarę w szczęśliwe zakończenie niekorzystnych wydarzeń z własnego życia (d Cohena = 1,09) i słabsze przeświadczenie na temat zdolności do uprzedzania zdarzeń negatywnych i podejmowania działań przynoszących korzystne rezultaty (d Cohena = 0,65). Wizja świata we wspomnianej grupie nie różni się od charakteryzującej omawianą grupę depresyjnych policjantów.

Teoria Janoff-Bulman ukazuje pragnienie człowieka zrozumienia zachodzących zdarzeń, korzystając z ukształtowanych w kulturze zasad sprawiedliwości, kontroli i losu oraz

plastyczność jego zachowań, która w niektórych wypadkach prowadzić może do negatywnej adaptacji. Omówione w artykule wyniki badań wydają się wskazywać, iż zasady służące zrozumieniu fragmentu rzeczywistości zawodowej mogą zostać uogólnione na cały jej obraz, co może być źródłem kolizji i niezrozumienia. Skala Założeń wobec Świata, choć na pewno nie może być jedynym narzędziem diagnozy stanu psychicznego osoby poddanej działaniu egzystencjalnego stresora, jest podstawą indywidualnej rozmowy z pacjentem na temat jego obrazu świata i powiązanych z nim objawów.

Piśmiennictwo

1. Janoff-Bulman R. Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cogn.* 1989; 7(2): 113–136.
2. Janoff-Bulman R. *Shattered assumptions: toward a new psychology of trauma.* New York: The Free Press; 1992.
3. Parkes C. Psycho-social transitions: A field of study. *Soc. Sci. Med.* 1971; 5: 101–115.
4. Kaler M, Frazier P, Anders S, Tashiro T, Tomich P, Tennen H, Park C. Assessing the psychometric properties of the World Assumptions Scale. *J. Trauma Stress* 2008; 21:326–332.
5. Lilly M, Valdez Ch, Graham-Bermann S. The mediating effect of world assumptions on the relationship between trauma exposure and depression. *J. Interpers. Violence.* 2011; 26(12): 2499–2516.
6. Nygaard E, Heir T. World assumptions, posttraumatic stress and quality of life after a natural disaster: a longitudinal study. *Health Qual. Life Outcomes.* 2012; 28;10(76). doi:10.1186/1477–7525–10–76.
7. Ogińska-Bulik N. *Stres zawodowy u policjantów.* Łódź: Wydawnictwo WSHE; 2009.
8. Gray M, Litz B, Hsu J. Psychometric properties of the life events checklist. *Assessment* 2004; 11(4): 330–341.
9. Załuski M, Gajdosz M. Skala Założeń wobec Świata — polska adaptacja i analiza walidacyjna. *Psychoter.* 2012; 3(162): 17–31.
10. Parnowski T, Jernajczyk W. Inwentarz Depresji Becka w ocenie nastroju osób zdrowych i chorych na choroby afektywne (ocena pilotażowa). *Psychiatr. Pol.* 1977; 11: 417–425.
11. Wang Z, Inslicht S, Metzler T, Henn-Haase C, McCaslin S, Tong H, Neylan T, Marmar Ch. A prospective study of predictors of depression symptoms in police. *Psychiatry Res.* 2010; 175: 211–216.
12. Colwell L, Lyons P, Garner R. The world assumptions of police officers and academy cadets: implications for response to trauma. *Appl. Psychol. Crim. Justice* 2012; 8(1): 54–67.
13. Yuan C, Wang Z, Inslicht S, McCaslin S, Metzler T, Henn-Haase C, Apfel B, Tong H, Neylan T, Fang Y, Marmar C. Protective factors for posttraumatic stress disorder symptoms in a prospective study of police officers. *Psychiatry Res.* 2011; 188: 45–50.
14. Brown J, Fielding J, Grover J. Distinguishing traumatic, vicarious and routine operational stressor exposure and attendant adverse consequences in a sample of police officers. *Work Stress.* 1999; 13(4): 312–325.
15. Mitchell-Gibbs J, Joseph S. Occupational trauma in the British Police: Preliminary analysis. *Iss. Criminol. Legal Psychol.* 2001; 25: 54–58.
16. Foa E, Tolin D, Ehlers A, Clark D, Orsillo S. The Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI): development and validation. *Psychol. Assessment* 1999; 11(3): 303–314.
17. Załuski M. Przekonania na temat siebie, świata i innych ludzi w grupie pielęgniarek kardiologicznych. IX Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Zdrowie i choroba w kontekście funkcjonowania społecznego i zawodowego”. Warszawa 24–26 maja 2013. Program i streszczenia wystąpień, s. 84.